

KÖNYVSZEMLE

„Röpülj páva, röpülj” Magyar népballadák és balladás dalok

Szerk. : Csanádi Imre és Vargyas Lajos. Szépirodalmi Kiadó. — Budapest, 1954.

Balladaköltészetünk sajnálatos módon igen elhanyagolódott az utóbbi pár évtizedben. A szövegközlés egyre ritkább lett és az egyes balladák elemzése, monografikus feldolgozása, mintha Solymossy után elenyészett volna — pedig az európai balladakutatás épp ezen a területen ért el nagy eredményeket. Az utóbbi időben az Irodalomtörténet hasábjain lefolyt vita pedig nemhogy a szakembereket serkentette volna, hanem még a jóindulatú érdeklődőket is elriasztotta türelmetlen hangjával. Balladakiadványok jelentek ugyan meg, de csak egy-egy táj balladaanyagának figyelembevételével s nem egyszer csupán egy helyi monográfia végén, függelék gyanánt — bár Ortutay Gyula „Székely népballadák” c. kötete, amelynek 3. kiadása 1948-ban jelent meg, vizsgálatainál az országos balladaanyagot veszi figyelembe. Összefoglaló, az egész magyar nyelvterületre kitekintő, igényesebb magyar nyelvű mű mindezeideig váratott magára.

Ezért kell most különös örömmel fogadnunk a Csanádi Imre és Vargyas Lajos szerkesztésében megjelent „Röpülj páva, röpülj” kötetét, amely nem csupán egyike a legszebb folklór-könyveinknek, hanem egyben az első, komoly igényű, az egész ország balladaanyagát figyelembe vevő balladagyűjtemény. A szerkesztők elsőrendűen a „nagyközönség”-re voltak tekintettel — ezt már az a tény is jelzi, hogy a gyűjtemény a Szépirodalmi Kiadónál jelent meg — azonban munkájuk nemhogy a szakembereket is érdekli, hanem nem egy lényeges ponton jelentősen viszi előre a balladakutatásunkat is.

A szerkesztők alapvető módszere a balladaköltészet vizsgálatánál az, hogy a meglevő anyagból indulnak ki. Ez az alapja vizsgálatuk erényeinek s ez magyarázza egyúttal hibáikat is. Nélkülözik ugyanis a nemzetközi összehasonlító anyagot — mit egy ilyen műnél az olvasó nem vesz zokon — amely között megállapítanák a magyar balladák specifikus helyzetét. A magyar anyagból igyekeznek megmagyarázni azt a világot és társadalmi alapot, amely e költészetet létrehozta, s fenntartotta. A ballada, mint megállapítják, jellegzetesen paraszti alkotás, amelyről először a XII.—XIII. században vannak híradások — nálunk valamivel későbből. Fenntartója a parasztság és pedig nem csupán passzív módon, azáltal, hogy közönsége, hanem aktíve is, énekes gyakorlata által. A külön énekesrend feltételezését — mármint a balladák fennmaradásában — a szerkesztők igen szűkmarkúan engedélyezik.

Az a tény, hogy a parasztság a balladaköltészet fenntartója — amelynek gondolatait, műveltségi állapotát szükségképp tükrözi — szabja meg mind tartalmi, mind formai jellegzetességeit. A ballada tárgya rendkívüli, meglepő ugyan, de mégsem annyira, hogy az emberi, paraszti társadalomnak idegen volna. Csak annyiban, hogy az elnyomott paraszti életben jelentkező ellentmondásokat a végsőkig kiélezi és a valóságot a kiélezett állapotban stilizálva, de éppen ezért rendkívüli élesen mutatja be. Ugyanakkor a paraszti osztályhelyzet magyarázza a balladák jellegzetesen tragikus szemléletét is: a nagy, nemes emberi érzések, mint például a szerelem, szükségképp bukást hoznak, a gonosz szándékok pedig még több bajt fakasztanak (pl. a kincsvágy) az osztálytársadalom viszonyai között. A balladai tragikumnak, a stilizáltságnak ilyen értelmű, világos kifejtése, talán az egy Hodgarton kívül még az európai szakirodalomban is ritka.

A paraszti helyzet magyarázza a ballada egynemely formai jellegzetességét is. A balladafenntartó parasztság még nagyrészt írástudatlan, s így a rögzítetlen szöveg állandó alakulásban, foszlásban-toldásban él az éneklők ajkán. Csiszolódik a szöveg és ami széppé válik, az megmarad, ami pedig könnyűnek bizonyul, az széthull és eltűnik. E folyamat ad magyarázatot a „balladai homály” kérdésére, de egyúttal magyarázza a „műfaji egységet” is, melyet Goethe óta sokan mint balladai jellegzetességet emle-

gettek: a hosszú epikus szövegek ugyanis alakulás, kopás következtében rövid líraiakkal is váltakozhattak, pótlódhattak. A dramatikus elem pedig a szóbeli előadásnak szoros tartozéka.

A szóbeli előadásnak még több olyan jellegzetességét találhatjuk meg a balladákban, mi még a régi epikának is tulajdona volt. Így pl. az ismétlődő elmondást, elsőszemélyes formát, állandó jelzőket. Erdeme e rövid bevezetőnek az is, hogy — Gyulai ilyenirányú elmunkálataitól eltekintve — első ízben próbálja összefoglalni e szűk keretek között is a balladai verselés fő jellegzetességeit. Egyes részproblémákra ez alkalommal nem szándékozunk kitérni.

A tulajdonképpeni anyag, a szövegek először is meglepnek páratlan gazdagságukkal. A szerkesztők nem kimélték a fáradságot, hogy nem csupán a folyóiratokban, hanem a kéziratokban is meghúzódnak és az eddig még megközelíthetetlen balladaanyagot felkutassák és gyűjteményükbe vegyék. E nagyarányú feltáró munkának lett aztán az eredménye, hogy annyi kitűnő változattal találkozunk egy típuson belül is. A változatoknak ilyen bő közlése egyúttal érzelmetti a népköltészet állandóan változó s csak a változatokban rögzíthető életét is.

Az anyag csoportosítása a szükségnek megfelelően történt: a praktikum volt a szerkesztők legfőbb elve. S míg nem tisztázódik a mi balladaköltészetünkben is egy-némely olyan lényeges kérdés, mint a ballada eredete, fennmaradása és élete, és még nem határolódik el pontosan a rokon műfajoktól, addig jobbra nem is igen lehet számítani. A szerkesztők természetesen nem vállalkozhattak egy ilyen, szélesebb közönséget érdeklő kiadványban e kérdések tisztázására, hiszen ennek hosszú részletmunkálatok során kell végbemennie. A jelen körülmények között, amikor balladakutatásunk még a szomszédos országokhoz mérten is igen lemaradt, e csoportosítás is elfogadható, mégha olyan fából vaskarika-kategória is található benne, mint például „lírai balladák”.

Jegyzetelésük ugyancsak a kitzűzött célukhoz igazodik: a fontos felvilágosítást megadni az olvasónak, anélkül, hogy felesleges, zsúfolt és legtöbbször a laikusnak érthetetlen adathalmazzal elkábítanák a jámbor érdeklődőket. A szép, de töredékesen maradt változatokat is itt közlik.

Jól segíti a tájékozódást a gondosan összeállított „szómagyarázat” és „betűrendes mutató”. Külön ki kell emelni még a bevezető és a jegyzetek szép, költői nyelvét, amely teljesen elűt a szakirodalom eddig megszokott és a be nem avatottaktól olyannyira megcsodált zsargonjától. E szép nyelv méltóan simul a balladák pompás költőiségéhez.

Mindent egybevetve, a „Röpülj páva, röpülj” kiemelkedő jelentőségű balladagyűjtemény, amely a balladakutatás néhány elvi kérdésében éppúgy, mint az anyagválogatás és az elrendezés új változatokat is bőven közlő módszerével úttörő jelentőségű. Eredményeit a következő kutatók akár bevallottan, akár be nem vallottan, nem tudják nélkülözni. A sok felvetett kérdés, mit természetesen itt egyszerre megoldani nem lehetett, remélhetőleg serkentőleg hat a folklórkutatókra és elsősorban a szerkesztőkre, hogy népköltészetünk e rendkívül fontos és gazdag ágával az eddiginél intenzívebben foglalkozzanak és a bevezetőben említett „egyetemes magyar balladagyűjtemény” minél előbb meg is jelenhessen. E gyűjtemény a további munkálatokra jó alapul szolgál. Ugyanakkor alkalmas arra is, hogy dolgozó népünknek, szakembereknek, nem szakembereknek egyaránt, kedves olvasmányává váljék.

Takács Lajos

Moldvai csángó népdalok és népballadák

A Folklór Intézet Kolozsvári Osztályának gyűjteményéből szerk. Faragó József és Jagamas János. A bevezető tanulmányt Jagamas János és Szegő Júlia közreműködésével írta Faragó József. — Bukarest, 1954.

A magyar népköltési gyűjtemények sorában már régóta nélkülözünk az új anyagot hozó területi kiadványokat. Utoljára Berze Nagy baranyai gyűjteménye jelent meg 1940-ben, azt megelőzően pedig 1931-ben Domokos P. Péter moldvai csángó gyűjtése. Láthatóan ellankadt az a nagyarányú gyűjtő és kiadó munka, amely egykor a Kisfaludy Társaság sorozatát és Kálmány kötetét hozta létre. Annál örvedetesebb, hogy az elejtett fonalat van aki felvegye és méghozzá éppen arról a területről, mely minden magyar etnikai csoport közül a legrégebb, hagyományokban leggazdagabb. Még örvedetesebb, hogy alapos zenei gyűjtés és szakszerű lejegyzés a dalok és balladák dallamait is megőrkítette a tudományos követelményeknek megfelelően, s hogy általában szöveg- és zenefolklorista szakszerű gondozásában kerül az anyag az olvasó elé.